

Συνεταιριστική δράση και παράλληλες δραστηριότητες των Γυναικών του αγροτικού χώρου

Του κ. Δ. ΣΔΡΑΛΗ και κ. Α. ΡΟΥΜΠΑΚΟΥ

1. Εισαγωγή

Στον αγροτικό χώρο η θέση της γυναίκας* εμφανίζεται σημαντικά περιορισμένη ως αποτέλεσμα της παραδοσιακής πατριαρχικής δομής και οργάνωσης της αγροτικής κοινωνίας. Η προσφερόμενη εργασία και η συνεισφορά της στην οικονομία του νοικοκυριού, παρά τη σημαντικότητά της, υποεκτιμάται, ενώ η μη αμειβόμενη απασχόλησή της έχει ως αποτέλεσμα να θεωρείται υποδεέστερος ο ρόλος της στο νοικοκυριό της υπαίθρου (Γιδαράκου, 1996).

Η εκμηχάνιση της γεωργίας και η ανάπτυξη της βιομηχανίας προκάλεσαν σημαντικές αλλαγές στη γεωργία, στις συνθήκες διαβίωσης των νοικοκυριών και στο ρόλο των γυναικών (Möhlendick and Munoz-Torres, 1993) και οδήγησαν σε αναδιατάξεις της κοινωνικής και οικονομικής οργάνωσης στον αγροτικό τομέα. Η εξέλιξη της τεχνολογίας μείωσε την ανάγκη για εργατικά χέρια από την οικογένεια. Η νέα αυτή πρακτική έπληξε κυρίως τη γυναικεία αγροτική απασχόληση και σήμανε αφενός μεγαλύτερη υποβάθμιση της γυναικείας συμβολής στην παραγωγή και αφετέρου διατάραξη της παραδοσιακής σχέσης μεταξύ γυναικείων και ανδρικών εργασιών (Γιδαράκου, 1996), κύριο, άλλωστε, χαρακτηριστικό της παραδοσιακής κοινωνίας. Με την εκμηχάνιση ο διαχωρισμός αυτός λαμβάνει μεγαλύτερες διαστάσεις αφού μόνο οι

---

* Η έρευνα πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο του έργου «Κοινωνία της Πληροφορίας και Προσαρμοστικότητα των Μικρομεσαίων Γυναικείων Γεωργοσυνεταιριστικών Επιχειρήσεων», που εντάσσεται στην Κοινωνική Πρωτοβουλία EQUAL. Θερμές ευχαριστίες εκφράζονται στον Καθηγητή του Χαροκοπέιου Πανεπιστημίου κ. Κ.Δ. Αποστολόπουλο και την Καθηγήτρια του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κα Α. Παπαδάκη - Κλαυδιανού.

Ο Δ. ΣΔΡΑΛΗΣ είναι Διδάκτωρ του Τμήματος Οικιακής Οικονομίας και Οικολογίας του Χαροκοπέιου Πανεπιστημίου.

Ο Α. Ρουμπάκος είναι κάτοχος Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης στη «Βιώσιμη Ανάπτυξη» του Τμήματος Οικιακής Οικονομίας και Οικολογίας του Χαροκοπέιου Πανεπιστημίου.

άνδρες αγρότες θεωρούνται ικανοί να χειριστούν τη σύγχρονη τεχνολογία (Fonte et al, 1994).

Όλα τα παραπάνω, σε συνδυασμό και με τις οικογενειακές στρατηγικές που καθόριζαν τα αρσενικά μέλη της οικογένειας ως μελλοντικούς αρχηγούς (διαχόχους) (Ανανίκας κ.ά. 1984), είχαν ως συνέπεια τη μείωση και τον υποβιβασμό της γυναικείας δύναμης και την στροφή των γυναικών σε άλλους τομείς της οικονομίας, κυρίως προς τον τριτογενή (Γιδαράκου, 1997 και Γιαννούλη, 2004). Παράλληλα, το αρνητικό προφίλ της γυναικείας συμμετοχής στην αγροτική εκμετάλλευση συνέβαλε στην εν λόγω φυγή από τον αγροτικό χώρο (Möhlendick and Munoz-Torres, 1993).

Η στροφή αυτή, άλλωστε, υποστηριζόταν και από τις περιορισμένες επαγγελματικές δυνατότητες που πρόσφερε ο αγροτικός χώρος αλλά και από τη νέα οικογενειακή στρατηγική που επένδυσε στη μόρφωση των κοριτσιών, προκειμένου να εξασφαλίσουν μία θέση στο δημόσιο τομέα ή σε μισθωτή εργασία, δεδομένου ότι την περίοδο εκείνη ο τριτογενής τομέας γνώριζε ιδιαίτερη ανάπτυξη (Αποστολόπουλος, 1999).

Έτσι, το υψηλότερο εκπαιδευτικό επίπεδο των γυναικών και η σαφώς βελτιωμένη θέση τους τις βοηθούν να εισέλθουν ενεργά στην αγορά εργασίας και να σηματοδοτήσουν μία νέα αρχή του ρόλου τους τόσο μέσα στην οικογένεια όσο και στην κοινωνία. Η γυναίκα της υπαίθρου που μέχρι τότε απασχολούνταν στην εκμετάλλευση και στο νοικοκυριό, προσφέροντας πολύτιμη, αλλά μη αναγνωρίσιμη από τους άλλους εργασία, αναζητά διεξόδους για την ικανοποίηση των κοινωνικών της αναγκών, που παύουν να ικανοποιούνται από τη ζωή στην ύπαιθρο. Έτσι, οι νέες κυρίως γυναίκες της υπαίθρου στρέφονται προς την πόλη για να ξεπεράσουν τα προβλήματα του αγροτικού χώρου: να αναβαθμίσουν το ρόλο τους που δεν αναγνωρίζεται στην αγροτική κοινωνία, να βρουν απασχόληση που να ανταποκρίνεται στις ικανότητές τους και να είναι αμειβόμενη, να ανεξαρτοποιηθούν οικονομικά, να αποκτήσουν και άλλα δικαιώματα (ελευθερία χρόνου, εκπαίδευση, κοινωνικές συναναστροφές, συμμετοχή στα κοινά κ.ά.).

Η απόρριψη όμως του γεωργικού επαγγέλματος και η φυγή τους στον αστικό χώρο, δημιούργησε μεγαλύτερα προβλήματα στον αγροτικό χώρο, με κυριότερο την ερήμωσή του. Το πρόβλημα εντεινόταν ακόμα περισσότερο για τις γυναίκες-αγρότισσες που παρέμεναν στις αγροτικές περιοχές. Η δική τους θέση (οικονομική και κοινωνική) εξακολουθούσε να είναι μειονεκτική.

Η εργαζόμενη γυναίκα της υπαίθρου είναι μία αξιόλογη και ανεκμετάλλευτη πηγή εργατικής δύναμης στον αγροτικό χώρο. Οι γυναίκες λόγω της φύσης τους έχουν μία πιο ανθρωποκεντρική στάση απέναντι στη ζωή, είναι πιο ευαίσθητες σε θέματα διατροφής και περιβάλλοντος και ικανές να μετατρέπουν τις δραστηριότητες της άτυπης οικονομίας σε δραστηριότητες της αγοράς εργασίας (Bock, 1994, Miele, 1994, Γιδαράκου, 1997 και Γιαννούλη, 2004). Γι' αυτό και αποτελούν τους «ανθρώπινους πόρους» που μπορούν να συνεισφέρουν στην ενίσχυση του αγροτικού εισοδήματος

και την ανάπτυξη της υπαίθρου, αλλά και η γυναικεία εργασία να γίνει αμειβόμενη και να αναγνωρίζεται (Gasson, 1984). Για να μπορέσουν όμως να αξιοποιηθούν αυτές οι γυναικείες ικανότητες, απαραίτητο είναι να αναπτυχθούν στον αγροτικό χώρο δραστηριότητες τέτοιες που να είναι αναγνωρισμένες ως επαγγελματικές, έμμισθες ασχολίες και όχι ως περιθωριακές και ευκαιριακές ενασχολήσεις.

Τέτοιες δραστηριότητες είναι ο αγροτουρισμός ή άλλες ήπιες μορφές τουρισμού, η οικοτεχνία-χειροτεχνία, οι βιοτεχνίες οικογενειακής μορφής και οι οικογενειακές επιχειρήσεις, οι συνεταιριστικές δραστηριότητες, η αξιοποίηση και εμπορία τυπικών, παραδοσιακών εγχώριων προϊόντων, η αξιοποίηση πολιτιστικής κληρονομιάς του κόσμου της υπαίθρου και οι δράσεις προστασίας και αξιοποίησης του περιβάλλοντος (Γεωργιάδου, 1989).

Στην παρούσα εργασία επιχειρήθηκε η ανάλυση των δυνατοτήτων απασχόλησης του γυναικείου πληθυσμού σε επιλεγμένες περιοχές όπου αναπτύσσεται το φαινόμενο της συνεταιριστικής δράσης. Οι περιοχές αυτές ήταν ο Βελβεντός Κοζάνης, η Βαρβάρα Χαλκιδικής, η Ζαγορά Πηλίου, η Άνω Σύρος, η Ν.Ζίγνη, το Γεράκι Λακωνίας, η Αράχωβα Βοιωτίας και ο Άγιος Αντώνιος Θεσσαλονίκης.

2. Σκιαγράφηση των δυνατοτήτων απασχόλησης στις περιοχές μελέτης

Στις περιοχές που μελετήθηκαν η οικονομική δραστηριότητα των κατοίκων και των γυναικών ειδικότερα, στηρίζεται σε γενικές γραμμές στον πρωτογενή τομέα ως συμβοηθούντα και μη αμειβόμενα μέλη.

Πιο συγκεκριμένα, ο Βελβεντός Κοζάνης αποτελεί μια περιοχή η οποία δεν αντιμετωπίζει ιδιαίτερα οικονομικά προβλήματα. Οι κάτοικοί του ασχολούνται κυρίως με την παραγωγή ροδάκινων, στην οποία στηρίζεται και ο γυναικείος συνεταιρισμός. Επειδή, όμως, γενικά ο τομέας των φρούτων από το 1996 αντιμετωπίζει προβλήματα οι γυναίκες του Βελβεντού θα πρέπει να αναζητήσουν νέες κατευθύνσεις, όπως είναι π.χ. η κατεύθυνση του οικοτουρισμού, σε συνδυασμό με τις προσπάθειες αξιοποίησης του ορεινού όγκου της περιοχής και της λίμνης Πολυφύτου. Εξάλλου, η δυνατότητα απασχόλησης σε μορφές εναλλακτικού τουρισμού μπορεί να πραγματοποιηθεί όχι μόνο λόγω της ελκυστικής τοποθεσίας αλλά και των καλών υποδομών της περιοχής (καλό συγκοινωνιακό δίκτυο, επαρκείς υπηρεσίες, καταστήματα, χώροι αναψυχής, μεγάλος αριθμός πολιτιστικών δραστηριοτήτων).

Προς την ίδια κατεύθυνση θα μπορούσαν να στραφούν και οι γυναίκες της Βαρβάρας Χαλκιδικής. Ο γυναικείος αγροτουριστικός συνεταιρισμός στη Βαρβάρα δραστηριοποιείται στην παραγωγή παραδοσιακών εδεσμάτων και ποτών. Ωστόσο, το υψηλό λειτουργικό κόστος του συνεταιρισμού, λόγω της πολυδάπανης μεταφοράς των προϊόντων του σε άλλες περιοχές, καθιστά αναγκαία τη δραστηριοποίηση του συνεταιρισμού και προς άλλες κατευθύνσεις για τη συμπλήρωση του εισοδήματός του. Έτσι, μία λύση στην αντιμετώπιση του προβλήματος αυτού είναι ο οικοτουρισμός. Η κοινότητα της Βαρβάρας διαθέτει μεγάλη δασική έκταση που θα μπορού-

σε να διαρρυθμιστεί με μονοπάτια πεζοπορίας, καταφύγια, παρατηρητήρια κ.λπ. Τόσο η ίδια η περιοχή όσο και οι γύρω περιοχές παρουσιάζουν ιδιαίτερη φυσική ομορφιά ενώ η απόσταση από τα μεγάλα τουριστικά θέρετρα της Χαλκιδικής δεν είναι ιδιαίτερα μακρινή. Ήδη, στη γειτονική Αρναία πραγματοποιούνται προσπάθειες για την ανάδειξη της φυσικής ομορφιάς του οικισμού και για την παροχή οργανωμένων τουριστικών υπηρεσιών. Ωστόσο, αυτό που θα πρέπει να ληφθεί υπόψη και αποτελεί αδυναμία του Δήμου είναι οι ελλειπείς υποδομές, γεγονός που προκαλεί τη δυσαρέσκεια των κατοίκων της περιοχής.

Στον πρωτογενή τομέα στηρίζεται και η οικονομία της Ζαγοράς Πηλίου και ειδικότερα στην καλλιέργεια των μήλων. Οι αγρότες της Ζαγοράς με την οργάνωσή τους σε συνεταιρισμό έχουν καταφέρει να εξασφαλίσουν την αναγνωρισιμότητα και ένα πολύ καλό όνομα για το προϊόν τους. Εκτός από την καλλιέργεια των μήλων μία ακόμη δραστηριότητα είναι η παροχή τουριστικών και αγροτουριστικών υπηρεσιών που προσφέρει ο γυναικείος συνεταιρισμός της περιοχής. Ο αγροτουρισμός και οι οικοτουρισμός αποτελούν καλές πρακτικές για τη συμπλήρωση του γεωργικού εισοδήματος λόγω της φυσικής ομορφιάς και της ύπαρξης κοντινών τουριστικών πόλων έλξης όλες τις εποχές του χρόνου λόγω της γεωμορφολογίας της περιοχής.

Ο γυναικείος αγροτουριστικός συνεταιρισμός της Ν. Ζίγνης διαθέτει ξενώνα για τη φιλοξενία επισκεπτών στην περιοχή. Ο ξενώνας αυτός αποτελεί πλεονέκτημα για το συνεταιρισμό καθώς βρίσκεται κοντά στο σπήλαιο της Αλιστράτης και προσελκύει αρκετούς από τους επισκέπτες του σπηλαίου. Μέσα στον ξενώνα μπορεί να προμηθευτεί κανείς και τοπικά edésματα τα οποία είναι επίσης παραγωγή του συνεταιρισμού. Ο συνεταιρισμός βλέπει προοπτικές για ενίσχυση του εισοδήματός του εάν στραφεί προς την εκμετάλλευση και προώθηση αρωματικών φυτών της περιοχής του.

Ο γυναικείος συνεταιρισμός της Κύμης ασχολείται με την κατασκευή χειροτεχνημάτων από φυσικό μετάξι. Τα προϊόντα του παρουσιάζουν ζήτηση και από την τοπική αγορά, αλλά και από τους επισκέπτες της περιοχής. Η συστηματική μορεοκαλλιέργεια είναι δυνατόν να στρέψει το συνεταιρισμό και σε άλλες δραστηριότητες, όπως είναι η παραγωγή υφαντών, η οποία παρουσιάζει γενικά αυξημένη ζήτηση στην αγορά και θα μπορούσε να θεωρηθεί μια βιώσιμη επένδυση για το μέλλον. Εξάλλου, σε συνδυασμό με την έλλειψη συστηματικών καλλιεργειών (έλλειψη τεχνογνωσίας και οργάνωσης), την έλλειψη επαγγελματιών αγροτών και τη συνηθισμένη για τον τομέα της γεωργίας διαρροή των νέων προς άλλα επαγγέλματα, η ανάπτυξη μιας τέτοιας παράλληλης δραστηριότητας μπορεί να καταστήσει τις προοπτικές για το μέλλον της οικονομίας της περιοχής ευοίωνες.

Στο Γεράκι δραστηριοποιείται ο γυναικείος αγροτικός συνεταιρισμός οικοτεχνίας - χειροτεχνίας η «Εργάνη», κύριο προϊόν του οποίου είναι η κατασκευή παραδοσιακών χαλιών. Τα τελευταία τρία χρόνια, όμως, ο συνεταιρισμός αντιμετωπίζει δυσκο-

λίες στη διάθεση των προϊόντων του, λόγω ανεπαρκούς διαφημιστικής προβολής. Η κατάσταση θα μπορούσε να ανατραπεί μέσω της συνεργασίας του συνεταιρισμού με τους τοπικούς φορείς, μέσω διαφήμισης των προϊόντων τους - με τη βοήθεια μεσαζόντων - στα μεγάλα αστικά κέντρα, μέσω διαφήμισης και προώθησής τους στη τοπική αγορά της Σπάρτης.

Επιπλέον, μία μελλοντική ευέλικτη αγορά απασχόλησης στην περιοχή θα μπορούσε να στραφεί στην κατεύθυνση του οικοτουρισμού, καθώς το χωριό βρίσκεται στο δρόμο Σπάρτης-Κοσμά-Μοναστήρι Ελώνας, που αποτελεί τουριστική περιοχή, γνωστή για τα βυζαντινά μνημεία της.

Παράλληλα, στη συγκεκριμένη περιοχή οι γυναίκες μπορούν να ασχοληθούν και με τη φροντίδα μικρών παιδιών και ηλικιωμένων, καθώς τέτοιου είδους δραστηριότητες δεν προσφέρονται από το Δήμο, ενώ η ανάγκη αυτή υφίσταται στην τοπική κοινωνία. Έτσι, μελλοντικά προγράμματα κατάρτισης στην περιοχή θα μπορούσαν να στραφούν στην κατεύθυνση του οικοτουρισμού, της οργάνωσης παραγωγής και προώθησης προϊόντων, καθώς και της φύλαξης παιδιών και ηλικιωμένων.

Αρκετά δραστήριοι παρουσιάζονται οι γυναικείοι συνεταιρισμοί Αράχωβας, Άνω Σύρου και Αγίου Αντωνίου Θεσσαλονίκης. Ειδικότερα, ο γυναικείος γεωργοτουριστικός και βιοτεχνικός συνεταιρισμός Αράχωβας βρίσκεται κοντά σε ένα από τα πλέον φημισμένα χιονοδρομικά κέντρα της χώρας προσφέροντας φιλοξενία και γεύματα με τοπικά εδέσματα. Επιπλέον, ο συνεταιρισμός ασχολείται με την πώληση χρυσοκεντημάτων. Για τη μελλοντική ανάπτυξη του συνεταιρισμού θα μπορούσε να αναπτυχθεί ευέλικτη αγορά για την προώθηση χειροποίητων χρυσοκεντημάτων καθώς επίσης θα μπορούσε να αναπτυχθεί ο οικοτουρισμός λόγω της φυσικής ομορφιάς της περιοχής.

Ο γυναικείος αγροτουριστικός συνεταιρισμός Σύρου «Το Καστρί» ασχολείται με την παροχή υπηρεσιών catering. Πρόκειται για μια επιχειρηματική δραστηριότητα, η οποία αποδίδει ιδιαίτερα ικανοποιητικά εισοδήματα στις γυναίκες-μέλη του συνεταιρισμού. Η επιτυχημένη αυτή προσπάθεια των γυναικών είχε ως αποτέλεσμα την επέκταση των δραστηριοτήτων του συνεταιρισμού με τη δημιουργία ενός καταστήματος πώλησης των προϊόντων του στο κέντρο του νησιού, κίνηση η οποία συνέβαλε τόσο στην ανάπτυξη του ίδιου του συνεταιρισμού όσο και της τοπικής κοινωνίας, λόγω του συνδυασμού της παραδοσιακής διατροφής με τον τουρισμό.

Παρόμοια, ο γυναικείος συνεταιρισμός στον Άγιο Αντώνιο Θεσσαλονίκης είναι αρκετά δραστήριος και τα οικονομικά στοιχεία του δίνουν πολλές ελπίδες για το μέλλον. Η διοίκηση του συνεταιρισμού ελπίζει ότι με οργανωμένες διαφημιστικές εκστρατείες θα αυξήσει ακόμα περισσότερο τη διάθεση των προϊόντων τους. Το αυξημένο εισόδημα που αναμένουν ότι θα προέλθει από την αύξηση των πωλήσεων, θα λειτουργήσει ως ισχύ της επιχείρησης. Μελλοντικά προγράμματα κατάρτισης στην περιοχή θα μπορούσαν να στραφούν στην κατεύθυνση της οργάνωσης παραγωγής και προώθησης παραδοσιακών προϊόντων.

3. Συμπεράσματα - Προτάσεις

Η διαδικασία ανάπτυξης της απασχόλησης σε μια περιοχή δεν αποτελεί εύκολο εγχείρημα. Χρειάζεται η συμμετοχή όλων των τοπικών φορέων που θα παρέχουν τις κατάλληλες υποδομές, αλλά κυρίως του τοπικού πληθυσμού, ο οποίος θα αναλάβει πρωτοβουλίες και δράση.

Ειδικότερα, για την εφαρμογή των επιπλέον δραστηριοτήτων απαιτούνται και ορισμένες απαραίτητες προϋποθέσεις: εκπαίδευση των γυναικών και επαγγελματική και τεχνολογική κατάρτιση, ενημέρωση, πληροφόρηση (διαδίκτυο) και εξειδίκευση, ώστε να αναβαθμιστεί το γυναικείο εργατικό δυναμικό, απαραίτητο θεσμικό και νομικό πλαίσιο που θα διευκολύνει την πρόσβαση στις δραστηριότητες αυτές. Τέτοιο πλαίσιο πρέπει να διασφαλίζει υποδομή μεταφορών, υπηρεσίες προστασίας υγείας, σχολεία, παιδική μέριμνα κ.ά., ειδική πολιτική στήριξης των δραστηριοτήτων (ιδιαίτερα για τις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές), φορολογική πολιτική που δεν θα αποθαρρύνει την ενασχόληση μ' αυτές, αναγνώριση της δημιουργίας των νέων επαγγελματιών με τις ανάλογες απολαβές (συνταξιοδότηση, κοινωνική ασφάλιση κ.ά.) (Σκουλαρίκης, 1996).

Επιπλέον, καμία από τις παραπάνω προτάσεις (οικοτουρισμός, αγροτουρισμός κ.λπ.) δεν έχει πιθανότητες επιτυχίας αν δεν γίνει ορθολογική οργάνωση της παραγωγής και σωστή προώθηση των προϊόντων, μέσα από νέες και ευέλικτες αγορές.

Οι μελλοντικοί επιχειρηματίες θα πρέπει να αποκτήσουν ικανότητες οργάνωσης της επιχείρησής τους και ανταπόκρισης σε τυχόν ευκαιρίες και κινδύνους που εμφανίζονται, χωρίς να χρειάζονται συνεχή επίβλεψη και συνδρομή από κρατικούς και λοιπούς φορείς. Ο σκοπός των προγραμμάτων θα πρέπει να είναι η δημιουργία ικανών επιχειρηματιών και όχι η διαιώνιση της υπάρχουσας κατάστασης.

Μαζί με τη σωστή οργάνωση της παραγωγής εξετάζεται και η έννοια της εξασφάλισης - διάθεσης και προώθησης των προϊόντων. Οι συμμετέχοντες στους συνεταιρισμούς θα πρέπει να λάβουν τα στοιχεία εκείνα που θα τους καταστήσουν ικανούς να εξασφαλίσουν αγορές για τα αγαθά και τις υπηρεσίες τους. Δεν αρκεί να αναδιοργανωθεί η επιχειρηματική βάση της περιοχής, αλλά θα πρέπει αυτή η αλλαγή να φέρει και ικανοποιητικά αποτελέσματα. Ως κατάλληλο παράδειγμα μπορεί να εξετάσει κανείς το γυναικείο συνεταιρισμό στον Άγιο Αντώνιο, ο οποίος δεν αρκείται στο να διαθέτει τα προϊόντα του μόνο σε τυχόν επισκέπτες της περιοχής, αλλά έχει εξασφαλίσει και την είσοδό του στις αγορές της Θεσσαλονίκης, διασφαλίζοντας έτσι περισσότερο το μέλλον για την προώθηση των προϊόντων του.

Τέλος, απαραίτητη είναι και η εκπαίδευση στη χρήση του ηλεκτρονικού υπολογιστή, του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου και του διαδικτύου, των σύγχρονων δηλαδή εργαλείων κάθε επιχειρηματία. Οι γνώσεις χειρισμού ηλεκτρονικού υπολογιστή βοηθούν πρώτα από όλα στην καλύτερη οργάνωση της επιχειρηματικής δραστηριότητας, αλλά και στο ότι ο επιχειρηματίας μπορεί να αναλάβει μόνος του τη γραμματειακή υποστήριξη της επιχείρησής του. Οι γνώσεις, πάλι, της χρήσης του ηλεκτρονικού

ταχυδρομείου και του διαδικτύου επιτρέπουν στον επιχειρηματία να ενημερώνεται για όλα τα παραπάνω θέματα, για τις προτιμήσεις της αγοράς, για νέες βελτιώσεις και ιδέες που αναπτύσσουν οι ανταγωνιστές του και να δημιουργεί και να αναπτύσσει νέες και σύγχρονες αγορές μέσω του ηλεκτρονικού εμπορίου. Βλέποντας και συγκρίνοντας μπορεί να βελτιώσει τη δική του επιχείρηση και να αυξήσει την ανταγωνιστικότητά της, ενώ μπορεί, επίσης, να κάνει περισσότερο γνωστά τα προϊόντα του και τις υπηρεσίες του στο ευρύ καταναλωτικό κοινό.

Σε πολλά θέματα παρατηρείται στους συνεταιρισμούς μία ακριβής μικρογραφία της γενικότερης κατάστασης. Πολλές από τις ελλείψεις του ευρύτερου αγροτικού τομέα παρατηρούνται και στους συνεταιρισμούς και πολλά από τα μέτρα που θα μπορούσαν να προταθούν γενικά για μία αναζωογόνηση της οικονομικής ζωής της περιοχής, ισχύουν και στην περίπτωση των συνεταιρισμών. Έτσι, η δημιουργία ισχυρών εμπορικών ονομάτων, η σωστή διαφήμιση και προώθηση των προϊόντων, η δημιουργία αποθεματικών, η εισαγωγή καινοτομιών τόσο για τα ίδια τα προϊόντα όσο και για τη διαδικασία παραγωγής, είναι θέματα που πρέπει να ληφθούν υπόψη, αν η βασική επιδίωξη είναι η εξασφάλιση πραγματικής βιωσιμότητας των συνεταιρισμών.

Τα προϊόντα των συνεταιρισμών αντιμετωπίζουν τα ίδια προβλήματα που αντιμετωπίζουν και τα λοιπά προϊόντα του αγροτικού τομέα. Όπως και με εκείνα, λοιπόν, οι συνεταιρισμοί θα πρέπει να στραφούν στην παραγωγή υγιεινών, τυποποιημένων και πιστοποιημένων προϊόντων, που θα ανταποκρίνονται στις σύγχρονες τάσεις της αγοράς αν θέλουν να διατηρήσουν και να αυξήσουν το μερίδιό τους σ' αυτήν. Και θα πρέπει, ακόμα, να ληφθεί μέριμνα για τη βελτίωση της επαγγελματικής ικανότητας των μελών των συνεταιρισμών, ώστε να προσφέρουν υπηρεσίες ποιότητας στους πελάτες τους και να μπορούν, έτσι, να ανταγωνισθούν τις λοιπές επιχειρήσεις του ιδιωτικού τομέα, τόσο στο εσωτερικό της χώρας όσο και έξω.

Συμπερασματικά, η συμβολή των γυναικείων αγροτουριστικών και αγροβιοτεχνικών συνεταιρισμών, σε επίπεδο τοπικής κοινωνίας, είναι ιδιαίτερα σημαντική όσον αφορά την ενεργοποίηση και αξιοποίηση ενός σημαντικού αναπτυξιακού πόρου, του γυναικείου εργατικού δυναμικού, αποτελώντας σημαντικό αρωγό των προσπαθειών που καταβάλλονται από πλευράς Τοπικής Αυτοδιοίκησης, με στόχο την ενδυνάμωση και την ανάπτυξη των τοπικών οικονομιών. Με άλλα λόγια, η δημιουργία και λειτουργία των γυναικείων αγροτουριστικών και αγροβιοτεχνικών συνεταιρισμών αποσκοπούσε και εξακολουθεί ν' αποσκοπεί στη βελτίωση της ποιότητας ζωής των γυναικών της υπαίθρου. Ως σημαντικότερο αποτέλεσμα αυτής της πρωτοβουλίας θεωρείται το αίσθημα ανεξαρτησίας, ικανοποίησης και επιτυχίας που διακατέχει τις γυναικείες αυτές ομάδες (Καλδής, κ.ά., 2000). Με τη συμμετοχή στους συνεταιρισμούς, ο ρόλος τους διευρύνεται, αναπτύσσουν επιχειρηματικότητα, αποκτούν κοινωνική καταξίωση, αισθάνονται ικανές και για εργασίες πέραν του νοικοκυριού και αποκτούν μεγαλύτερη οικονομική ανεξαρτησία.

Βιβλιογραφία

Ανακίνας, Λ., Δαουτόπουλος, Γ., Ιακωβίδου, Ο., Παπαδάκη-Κλαυδιανού, Α. και Σιάροδος, Γ. (1984), Το πρόβλημα της διαδοχής στην ελληνική γεωργία, Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ), Αθήνα.

Αποστολόπουλος, Κ. (1999), Εισαγωγή στην αγροτική οικιακή οικονομία, Πανεπιστημιακές Παραδόσεις, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα.

Bock, B. (1994), «Female farming in ubrian agriculture». In: L. Van der Plas and M. Font (eds), Rural Gender Studies in Europe, Van Gorcum, The Netherlands, pp. 91-100.

Gasson, R. (1984), Farm women in Europe. Their need for off-farm employment, Sociologia Ruralis, XXIV, pp 215-230.

Γεωργιάδου, Χ. (1989), «Οι αγρότισσες στους συνεταιρισμούς και τις γεωργικές εκμεταλλεύσεις», Μέρος Α', Αγροτικός συνεργατισμός, έτος 44ο, τεύχος 4, σσ. 48-52.

Γιαννούλη, Π. (2004), «Η εργαζόμενη γυναίκα της υπαίθρου και η συμβολή της στην τοπική ανάπτυξη: Η περίπτωση του Δήμου Ληλαντίων του νομού Ευβοίας», Διπλωματική Μελέτη, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Οικιακής Οικονομίας και Οικολογίας, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Βιώσιμης Ανάπτυξης, Αθήνα.

Γιδαράκου, Ι. (1996), Εργασιακές σχέσεις στην οικογενειακή εκμετάλλευση: θέση και προοπτικές της γυναικείας παρουσίας, 3ο Πανελλήνιο Συνέδριο Αγροτικής Οικονομίας με θέμα: Κράτος και Αγροτικός Χώρος, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.

Γιδαράκου, Ι. (1997), «Απασχόληση, θέση και ρόλος των γυναικών στην οικονομία και στην ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών της Ενωμένης Ευρώπης». Ο Σύμβουλος του αγρότη, έτος 2ο, τεύχος 3, σ.8.

Καλδής, Π., Θεοδωροπούλου, Ε., Αλεξόπουλος, Γ. και Γιαννουζάκου, Α. (2000), Αγροτουρισμός και Ανάπτυξη, Τομέας Γεωπονίας, Τροφίμων και Περιβάλλοντος, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων - Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αθήνα.

Miele, M. (1994), «The quality of work and the quality of food». In: L. Van der Ploeg and M. Fonte (es), Rural Gender Studies in Europe. Van Gorcum. The Netherlands, pp. 136-146.

Möhlendick, B. and Munoz-Torres, M.J. (1993), «Impact of industrialization and urbanisation on women's role in Spanish farming households. A case study in Horta de Valencia». In: Economic Behaviour of Family Households in an International Context: Resource Income and Allocation in Urban and Rural, in Farm and Nonfarm Households, James Cécora (ed.), Bonn, pp. 273-283.

Σκουλαρίκης Φ. (1996), Ημερίδα στο πλαίσιο της AGROTICA '96 με θέμα: Η συμβολή της αγρότισσας στην ανάπτυξη της υπαίθρου. Αγροτικός Συνεργατισμός, έτος 51ο, τεύχος 1-2, σσ. 62-63.

Fonte, M., Minderhoud-Jones, M., Van der Plas, L. and J.D. van der Ploeg (1994), «The Menian and the Sublime». In: L. Van der Plas and M. Font (eds), Rural Gender Studies in Europe, Van Gorcum, The Netherlands, pp. 1-16.